

До 95-річчя видатного митця-земляка Андрія Німенка

**ПЕРОМ І ПЕНЗЛЕМ, І РІЗЦЕМ
ТВОРИВ ВІН ПРОЗУ І ПОЕЗІЮ ЖИТТЯ**

Але спочатку, ще юнаком, захищав життя в час лихоліття Другої світової війни, звільняючи від окупантів рідний край. Цього року минуло 75 р. з дня великої Перемоги. Тож згадую його в різних іпостасях у зв'язку із всенародним і особистим ювілеєм митця, з яким особисто познайомилась три десятиліття тому. У 1991 р. ми з донькою-студенткою уперше побували на його виставці. У мене є три його картини. (Оскільки це була перша в моєму житті придбана картина, запам'яталась ціна: 90 радянських рублів.) На ній з назвою «Село на Поліссі» (яке нагадує про рідне), такий автограф: «Справжній шанувальниці слова і барви із споминів про літо 1985 року на кіровоградському вокзалі. Підпис, 1991 р.». P.S. «І ми, як давні друзі, може / Згадаєм юності роки, / І дивні вечори погожі / І давніх віршів сторінки...».

Представлена його творчість і в нашому музеї. Це кілька книг, газет, журналів, фотографій.

Передивляюся, згадую. А перед очима виринають з десяток зустрічей з А. Німенком: у Кіровограді (на вокзалі, в галереї, в художньому музеї, в бібліотеці), у «Веселих Боковеньках», в гостях у поетеси Тамари Журби та в художника Віктора Сорбата, в Долинському музеї, в БК «Червона калина».

Вже точно не пам'ятаю, до якого саме «річчя» я присвятила Андрію Васильовичу експромт:

*Нехай до сотого аж року / Морочить творча Вас морока,
Щоб з нею їлося і спалося, / Пилось, писалось і кохалося,
Щоб карбувалось і різьбилось / І з творчого шляху не збилося!
Усюди й скрізь, у фарбі й слові / Хай гріє цвіт садів й любові!
А щоб повільніше пливли роки, / Творіть Ви милі серцю вітряки!*

(маю картину з вітряком)

*Хай їм і Вам до ніг наш степ простелиться,
А все погане швидко перемелеться.*

(Читав, ховаючи усмішку під пишні козацькі вуса.)

А як добре, що гени озиваються!

У 2011 р. на зустрічі В. Панченком у науковій бібліотеці, чула розповідь про нові книги, над якими працює. Серед названих були книги про життя і творчість Миколи Хвильового, Миколи Куліша, Лесі Українки, ілюстровані – увага! – молодшим Німенком – Максимом.

В доробку члена Спілки письменників СРСР А. Німенка – кілька дитячих поетичних книг і збірки поезій для дорослого читача: «Мідні карби», «Вогонь і камінь», «Сонячна брама», «Грифонажі». Ви помічаєте, як своєрідно переплітаються грані його таланту навіть у назвах книг? «О, скільки слів іще земля засвітить всім, хто їх знайде, дістане звідтіля...».

А ще А. Німенко – публіцист, кандидат мистецтвознавства. Його перу належать книги: «Михайло Григорович Лисенко. Нарис про життя і творчість» (К. 1958); «Кавалерідзе – скульптор» (К., 1967) (саме його називає

він у віршах «учитель-наставник»); «Українська радянська скульптура» (1960) та окремі розділи в «Історії українського мистецтва» – це далеко не все, що ми знаємо про свого земляка.

Поезію А. Німенка люблю дитячу і дорослу. В ній перегукуються мотиви двох моїх батьківщин – Кіровоградщини і Чернігівщини. Є в нього на картині навіть річка Снов, притока Десни, на якій стоїть Седнів – з Будинком творчості художників. Захоплююсь їх прозорістю, мажорністю, народнопісенною канвою та живописністю його словесної палітри. Радую в його творчості постійне плідне суперництво слів, пензля і різця. І сам автор був чимось схожий на свої творіння: кремезний, з нібивиліпленими чіткими рисами привабливого обличчя, енергійний, бадьорий. Таким запам'ятався на вокзалі в день знайомства в Кіровограді літнього післязливного ранку 1985 року (він тоді віз пам'ятник батьку).

А попереду ждали нові зустрічі. Ще напередодні його першої виставки я дала в «Кіровоградській правді» добірку його віршів про мистецтво і невеличку статтю.

«*А САД ЦВІТЕ*». Чомусь саме ця картина Андрія Німенка з його персональної виставки «Земна нев'януча краса», що демонструвалась у перші роки незалежності України в обласній науковій бібліотеці в Кіровограді, здалася мені пейзажним образним портретом того часу і суспільства. Непоказна, поранена, ледве жива яблуна на передньому плані вкрилася білопінним цвітом... Час приходить, і оновлюється, оживає природа. Так і ми, люди, щораз – цвітемо при зустрічі з мистецтвом в час, коли й молода держава розквітала своїми першими веснами, такі вона викликала асоціації.

«Озеро КИТ», «В'їзд до парку», «Осінній сон», «Собор», «Яблуневий цвіт», «Чекання», «Нагідки», «Іванівські тополі», «Череда», «Зима», «Ветерани» – всі ці картини художника і мистецтвознавця – то ніби сучасна лірична біографія степового долиньського краю. Кілька років жив тут у непоказній хатині в с. Іванівці з садом, городом напівкіянин, напівстеповик, ветеран Другої світової війни. «Перед твоїми очима – книга природи,

сторінки якої завше відкриті», – писав А. Німенко у книзі віршів «Грифонажі» (1990 р.). Саме цей рядок з неї згадувався мені на його виставках.

...У 1993 році долинська влада запросила А. Німенка виконати деякі скульптурні роботи до сторіччя дендропарку «Веселі Боковеньки». Літо, проведене серед чудової природи, і поманило художника до першовитоків, на малу батьківщину, адже народився недалеко – в Інгуло-Кам'янці Новгородківського району. Рідна земля дала новий імпульс до багатогранного натхнення. 35 робіт, написані за 8 місяців (пастелі й акварелі), – натюрморти, пейзажі і портрети – доказ цього.

... Дивлюсь на його автопортрет і згадую його саме таким: сивочолим і сивовусим, у синій джинсовій куртці й помаранчевій (мода була!) хустці на шії, веселоокого і заклопотаного – посеред улюбленого заняття – творчості.

Запам'яталось, коли я гостювала в нього в Іванівці, як він запрошував: «Йди он під оту вишню, де Євген Гуцало вчора лежав». А навколо бував його сад, з якого, мабуть, не одна яблуня була йому натурницею.

* * *

А ще він любив історію України. Задум створити медальєрну серію українських гетьманів зрів у художника і скульптора Андрія Німенка давно. Він завжди тяжів до образів визначних діячів і велетнів культури та історії.

Ці медалі гетьманів і народних героїв України ми мали шанс побачити ще до незалежності. Тоді один за одним народилися портрети Петра Конашевича-Сагайдачного, Петра Дорошенка, Яцька Остряниці, Северина Наливайка, Івана Гонти, ковані на гарячій міді. Але спроби автора їх виставити зустріли вирок чиновників: «А мы ваших гетьманов брать не будем!» Нині становище змінилося, і художникам свою волю вже не диктують. Тож правдива історія України стає доступною.

* * *

«І бринять пісні неспійманими птахами», – ніхто так досі не сказав про народні пісні. Але він все ж намагається їх зловити – цих птахів свого натхнення – і показати нам.

І знов – згадка. От якби всі ювіляри, мрію, виглядали б так молоді, бадьоро, зі святковим промінням в очах, як він у 70 – у Веселих Боковеньках, де його ювілей чудово вписався у фольклорне свято. А як зраділа я, прочитавши після ювілею в журналі «Кур'єр Кривбасу» низку його оповідань, які можна б об'єднати під назвою «Білий смуток». Важко визначити жанр цієї лірично-преліричної прози. Та й чи так уже необхідно визначати? Може, це жанровий неологізм – «росинки пам'яті», як назвав він один зі спогадів про рідні місця, про материнські пісні, про болючі враження дитинства? Давненько і я пробуєю прославляти своє «куликове болото», але щоб так – ні, не виходить. А. Німенко раптом постав у новій іпостасі – романтично-живописного прозаїка. Проза поета, будь-якого – то завжди для мене особлива насолода. А тут ще й така розкішно-запашна, бентежна, співуча мова, багатобарвна, як у художника. Ось тобі й у сімдесят років – такий першоцвіт!

«Люди сниво тчуть – ранок нахлюнав рос із дійниці. Схвильовано кувала зозуля: ку-ку, трояндилося передсвяткове небо». Ну, як вам такий літопис душевного стану молодої людини? А це – опис початку знаєте якого дня? – 22 червня 1941 р. ... А ще через два роки Андрій Німенко – добровольцем опиняється на війні. Початок 43-го – кінець 44-го – це участь у визволенні Кривого Рогу, Знам'янки, Кіровограда, поранення, госпіталь, демобілізація, воєнні нагороди...

... Півстоліття чекав цей фронтовий щоденник, написаний солдатом, якому не було й вісімнадцяти, щоб його читали діти й онуки ветеранів. Записи Андрія Німенка, які кочували на війні разом з ним у його солдатському ранці, називались «Дні атак». А потім у публікації журналу «Київ» (1995, № 1) названі поетично-романтично – «Вишневий цвіт любові» – з підзаголовком «Очима юного бійця». Опрацьовані зрілим поетом і

художником, нас не можуть не тривожити документальні сторінки, писані майже дитячою рукою добровольця, який і віку собі прибавив, аби потрапити на фронт. Ось рядочки, які врізались мені в серце і в пам'ять. Це, власне, невідіслані листи до коханої Ніни Правдіної, яка теж переживала війну. (До речі, є в Кропивницькому художниця Ірина Правдіна (оформила витинанками збірку поезії Антоніни Царук «Прозріння пізнє») чи нема між ними зв'язку?)

...Ось ще уривок: «12 листопада 1943 р. Вчора ввечері прибули, точніше, притупали з Новоукраїнки. Перехід нагадав мені «Повість о храбрых»...

А вже через день після того важкого переходу він філософствує: «Чи взагалі можлива любов на війні?» – і приходять до висновку: «Закоханим світ красивішим здається...».

У листопаді 1943-го він пише в листі до Ніни, що «пам'ять людська – величина непостійна, і, кажуть, тривала печаль – неприродна...». Так, час стирає хороше і погане, але для того й писав свій щоденник під кулями Андрій Німенко, щоб не стерла зовсім, щоб пам'ятали нові покоління ціну Перемоги...

4 грудня 1943 р. – запис про те, як разом із земляком (із Долинської) Володимиром Сіденком (згодом – теж знайомим мені художником) вони випускали батальйонну стіннівку і писали бойові гасла на причілках хат у зруйнованих селах. Юний Андрій звертався саме тоді до своєї далекої коханої такими словами: *Важке запізнене світання, / Моя любов – вишневий цвіт, / Вишневий світ душі моєї, / О, як завдячний я тобі...*

А ще через день – у листі – знов сувора проза війни: «Незабаром, напевне, нашу Долинську звільнять, а я вже буду в іншому напрямку воювати. За наказом командування нашу дивізію з-під Кривого Рогу переміщують на Кіровоград... Якби ж то довелося звільнити Долинську!».

Останній запис у 1943 році – новорічний: «31 грудня 1943 р. Іванівка». На марші почалась його вісімнадцята зима: «Новий рік зустрічаємо

за Новою Прагою. У степу, на снігу. Стомлений, засинав відразу на кільканадцять хвилин привалу... Третю добу цього року, без тривалого відпочинку, форсованим маршем йдемо під Знам'янку... У ніч з 4 на 5 січня ми зайняли висхідні позиції для наступу. Попри хвилювання перед першим у житті боєм, мені не сходило з думки те, що звідси до Долинської... кілометрів 70. Але тепер навряд чи я побачу її...

8 січня. Проходимо знову тими місцями, де восени 1943 року були запеклі бої за Кіровоград... У Кіровоградській операції я брав участь дві доби й дві години бою...

10 січня 1944 р... Важка дорога, обпалена війною, налаштує на спогади і роздуми. Другий день, як звільнили Кіровоград. Та Долинську, очевидно, визволятимуть уже не наш полк і не наша дивізія...».

Як бачимо, увесь час юнацькі думки були про рідний край, до якого тягнувся люблячим серцем, гартованим у снігах, під мінометним та гарматним вогнем, у свисті бомб, але в той же час – сповненим любові.

«13 січня 1944 р. ... Учорашній день описати не можу. Те, що творилося на моїх очах, було невимовно жахливе. З мене вибомбило всю романтику, поезію, любов, – усе оте людське, про що я міркував нещодавно. От як швидко змінюється людина за один день бою, коли і з неба, і з землі летять тисячі смертей...».

...Навесні 1995 року, коли в Кіровограді відкрилася друга персональна виставка А. Німенка, ми пили разом чай у науковій бібліотеці і говорили про його рідні місця – Іванівку неподалік від Долинської, де народилися нові його полотна. На одному з них цвів степовий сад, на іншому цвіло (як і поруч, в натурі, так би мовити) сивиною чоло піднесено-доброї і мудрої людини, автора усього того витвореного його талантом дива... І пригадалися вірші зі старого фронтового щоденника, який він писав юнаком: *Поки надію в серці маю, / Тебе любитиму, / Бо знаю, / Коли цвітуть – / Не умирають!*

Згодом я ще раз пізнала А. Німенка як прозаїка: він видав повість «Відплата».

А коли перечитую його нові вірші – то знову й знову дивуюся непідробній свіжості його світосприйняття, особливому, пронесеному крізь роки завзяттю і запалові, невичерпності його таланту. Таланту, так міцно пов'язаному з рідними степами, з найріднішою часточкою рідної України – краєм батьків і дідів.

Говорячи про спадкоємність, зауважу: як добре, що справу Андрія Васильовича продовжують двоє з трьох їхніх з Ларисою Терентіївною Масенко синів. На землі, відвойованій їхнім юним батьком у ворога.

Востаннє ми з Андрієм Васильовичем зустрілися 7 липня, на Купала, 2006 р. у обласному художньому музеї, на його виставці, присвяченій 80-річчю митця. Це була остання його виставка... Згодом не стало митця, а сад його творів цвіте, як і рідний степ – колоситься.

...Через чверть століття після виходу «Літературного словника Кіровоградщини», упорядкованого Леонідом Куценком, колектив нашого музею взяв участь у підготовці нового двотомного словника. Серед видатних земляків ви зустрінете там ім'я Андрія Німенка... Якщо знайдуться кошти у влади чи з'являться спонсори або меценати на вкрай потрібну школам, бібліотекам і музеям книгу – літературну візитку нашого краю.

*Антоніна Корінь,
наукова співробітниця літературно-меморіального
музею І. К. Карпенка-Карого*

Опубліковано:

газета «Народне слово», № 28 від 06.08.2020 р.